

Edebiýat tankydynyň derwaýys wezipeleri

Category: Edebi tankyt, Edebiýaty öwreniş, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Oýlanmalar, Poem alar, Powestler, Psihologiya, Romanlar, Sözler, Taryhy şahslar, Türkmen dili

написано kitapcy | 23 января, 2025

Edebiýat tankydynyň derwaýys wezipeleri EDEBIÝAT TANKYDYNÝÑ DERWAÝYS WEZIPELERI

1987-nji ýylyň 12-13-nji maýynda Aşgabatda SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt we edebiýaty öwreniş soweti bilen Türkmenistan Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň bilelikdäki maslahaty geçirildi.

Iki gün dowam eden giňişleýin maslahatda TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň başlygy Nargylyç Hojageldiyewiň dokladыndan hem-de leningradly tankytçy Dmitriý Moldawskiniň goşmaça dokladыndan soň türkmen edebiýatynyň hem-de edebi tankydynyň derwaýys wezipeleri hakynda tankytçylar, alymlar, ýazyjy-şahyrlar söz sözlediler. «Edebiýat we Sungat» gazetiniň 1987-nji ýylyň 22-nji maýyndaky sanında dokladlary we maslahatda sözlänleriň sözlerini gysgaldylan görnüşde çap edilen 30-dan gowrak çykyşy edebi saýtymyza dolulygyna dykgatyňza ýetireris.

► Nargylyç HOJAGELDIÝEWIŇ dokladynyň beýany:

Nargylyç Hojageldiyew dokladynyň başynda Kommunistik partiýanyň soňky ýyllarda edebi tankyda hemme wagtdakysyndan köp üns berýändigini, ony ösdürmek barada hakyky atalyk aladasyny edýändigini belleýär. SSKP Merkezi Komitetiniň «Edebi-çepeper tankyt hakyndaky», «Dörediji ýaşlar bilen alnyp barylýan iş hakyndaky», «Edebi-çepeper žurnallaryň kommunistik gurluşygyň praktikasy bilen döredijilik arabaglanyşygy hakyndaky», «Döredijilik soýuzlarynyň iş şartlerini gowulandyrmak hakyndaky» kararlarynda edebi tankydy ösdürmek

barada anyk hem möhüm çäreler bellenildi. SSKP Merkezi Komitetiniň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň «Sowet Soýuzynyň Kommunistik partiýasynyň XXVII gurultaýyna SSKP Merkezi Komitetiniň Syýasy dokladynada, köpcülikleýin informasiýa hem propoganda serişdeleriniň ýolbaşçylary bilen duşuşykda sözlän sözünde-de edebi tankydyň öñünde duran derwaýys meselelere uly üns berildi. Dokladçy ýoldaş M.S.Gorbaçýowyň: «Edebi-çeper tankyda göwnühoşluk we çini ýokarylara ýaranjak bolmak tozanyny üstünden kakyp aýrarça wagt boldy, sebäbi beýle zatlar sagdyn moraly içinden gemirýär, özi-de tankydyň awtorlaryň men-menligini we gopbamlygyny hörekleyän sfera dälde, jemgyýetçilik işidigini ýatda saklamak gerek» diýen sözlerine salgylanmak bilen, bu sözleriň türkmen tankydyna has-da beter degişlidigini nygtaýar. Türkmen tankydynyň ýagdaýy hakda, onuň öñünde duran teoretiki hem praktiki wezipeler hakda, onuň söweşjeňligini we prinsipiallygyny artdyrmak hakda gürrüň etmek zerurlygy hem sundan gelip çykýar.

Köp wagtlardan bări türkmen tankydynyň yza galýandygy hakda gürrüň edilip gelinýär. Dogrudanam, türkmen tankydy diňe döwrüň talaplaryndan däl, edebi prosesiň ösüşindenem yza galýar. Ol edebi prosesiň ösüşini umumylaşdyryp, ondaky položitel we otrisatel tendensiýalary aýyl-saýyl edip bilmedi. Hatda neşirýatlar tarapyndan çykarylýan kitaplaryň ujypsyzja bölegine resenziýalar ýazmagyňam hötdesinden gelip bilmedi. Edebi tankyt 70-nji ýyllaryň başlarybda SSKP MK-nyň «Edebi-çeper tankyt hakyndaky» karary kabul edilen badyna birneme tijenip ugranam bolsa, soňra ol ýene-de depginini gowşatdy. Munuňam esasy sebäbi SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň SSKP MK-nyň ýanwar (1987-nji ýyl) Plenumynda eden dokladynada belleýsi ýaly, durgunlyk ideologiýasynyň we psihologiýasynyň medeniýet, edebiýat we sungat sferasyna-da aralaşanlygyndan, çepeper döredijilige baha bermek kriterileriniň pese gaçanlygyndan ybarat bolup durýar. Durgunlyk psihologiýasy biziň döredijilik atmosferamyzy hereketden galdyrды. Biziň döredijilik soýuzymyzda köp zat ~ gurultaýlaryň geçirilişinden başlap, prawleniýäniň žanrlar boýunça sowetleriniň gündelik

maslahatlaryna çenli formal häsiýete eýe bolup geldi. Okalýan, täze kitaplara we gazet-žurnallarda çap edilýän eserlere belet adam gaty az. Aýry-aýry ýazyjylaryň döredijiligine bolan gowy ýa-da ýaramaz garaýyşlar döredijilige dahylsyz gatnaşyklar esasynda döräp geldi. Soñky on ýylyň dowamynada ýazyjylaryň gurultaýlarynda we haýsy meselä bagışlanandygyna garamazdan prawleniýäniň ähli plenumlarynda sähel üýtgedilen şol bir doklad gaýtalanyp okalyp gelindi. Edebi prosese analiz bermegiň we ol hakda anyk gürrüň etmegin deregene, her gezek ýazyjylaryň atlarynyň we olaryň ýazan eserleriniň uzyndan-uzyn spisogy gaýtalandy. Özem käbir eserleriň çärýek asyr öñ ýazylanlygy-da hiç kimi müýnürgedip durmady. Ýone şol spisok düzülende, ýazyjylaryň atlarynyň olaryň çinine we işleýän wezipesine baglylykda ýerleşdirilmegine welin uly üns berildi. Ine, şol çini ulularyň öñünde ýaýaplama prinsipi hem türkmen edebi tankydynyň öñünde geçip bolmajak päsgelçilik döretdi. Ähli atly-derejeli ýazyjylar özlerini tankytdan daşarda goýdular. Sähel degerliräk wezipede işleýän ýazyjylaram özünü tankytdan daşarda goýdy. Şeýdip, tankyt eder ýaly adam galmadı. Tankyt edebi žanrdyr öýdülmedi, çeper döredijilik hasaplanmadı. Şol kemçilikler häzirem biziň öňümüzde keserip dur diýip, dokladçy sözünü dowam edýär. Eger tankyda päsgel berýän ähli zatlary zyňyp taşlamasak, eger aramyzda özünü tankytdan daşarda goýmaga synanyşýan ýekeje ýazyjy tapylsa-da biz hiç zat edip bilmeris.

Respublikamyzyň tankytçylarynyň SSKP-niň XXVII gurultaýynyň we sowet ýazyjylarynyň VIII gurultaýynyň önde goýan wezipelerini berjaý etmek ugrunda işeňňirlik görkezip başlaly bäri entek bir ýylam geçenok. Ýone käbir ýazyjylaryň tankydy juda ýokuş görmegi biziň başlan bir topar oňat işlerimiziň göwün diýen netije bermegine böwet boldy, iñ ýamany, olaryň birentegini ýatyrmaga mejbur bolduk.

Şunuň bilen baglanychykly, dokladçy tankytçy D.Nuralyýewiň «Şahyr bolçulygynda şygyr gytçylygy» diýen makalasyň töwereginde gurnalan çekişmäniň käbir şahyrlaryň tankydy ýokuş görmegi sebäpli doly netije bermändigini, gürrüniň esasy meselelerden sowlup, käbir şahyrlary tankyt etmek mümkünmi ýa-

da olar tankyt ederden belentdemi diýen bolgusyz jedele syrygyndygyny belleýär. Poeziýamyzda gürrüňi ediler ýaly möhüm meseleleriň kändigini, olar barada gürrüň etmezligiň mümkün däldigini nygtáýar. Poeziýada harsallyk köp, şahyrlar biri-birini, doganlyk halklaryň şahyrlaryny, hatda öz-özlerini gaýtalaýarlar. Olary biri-birinden tapawutlandyrmak kyn. Poeziýanyň graždanlyk, watançylyk, gumanistik, internasional äheňine ýeterlik üns berilmeýär.

Aýratynam çagalar poeziýasynyň ýagdaýy erbet. Bu meselede çeper döredijilige baha bermegiň kriterileri saklanmaýar. Şahyrlar şol bir eserlerinu zol-zol gaýtalap neşir edýärler. Hatda olaryň şol bir goşgyny dürli at bilen şol bir kitapda gaýtalap ýerleşdirýän halatlary-da bolýar. Mysal üçin TSSR-iň halk ýazyjysy K.Taňrygulyýewiň «Çopan ýodasy» («Padymanyň ýodasy» bolmaly -taýýarlaýjynyň belligi) ýygyndysynda ýerleşdirilen «Iki ussa» we «Aga inimiz» diýen goşgularyň biri-birini sözme-söz gaýtalaýandygy oña abraýdyr öýdemok.

Öz döredijilige jogapkärçilik bilen garamak duýgusyny ýitirmek hiç kimi hiç wagt gowulygyň üstünden eltmez. Çagalar şahyry Gurban Çoliýewiň döredijiliği şuny aýdyň tassyklaýar. Ol 70-nji ýyllarda respublikanyň iň gowy çagalar şahyrlarynyň biridi. Emma onuň soňky «Uzakdaky ýyldyzlar», «Gök nagışlar» diýen ýygyndylary harsallyga yüz urandygyna güwä geçýär.

Poeziýamyzda, aýratynam çagalar poeziýamyzda dowam edýän harsallyga, çig-çarsylyga garşıy göreşmek edebi tankydyň borju bolup durýar.

Türkmen prozasynyň şu günü ýagdaýy hem edebi tankydyň wezipeleri hakda gürrüň etmek bilen, dokladçy problematika we häsiýet meselesiniň iň düýpli meseleleriň biridigini belleýär. Düýpli problema bolmasa, düýpli häsiýet bolup bilmez. Düýpli häsiýet ýok ýerinde hñm düýpli eser bolup bilmez. Gynansak-da, ýazyjylarymyz bu meselä ýeterlik üns bermeýärler. Edebi tankydyň dogry belleýşi ýaly, Tırkış Jumageldiýewiň «Mähekdaş» romanynda ilki düýpli sosial-ahlak problemalar gozgalýar. Ýöne Aýgözelîň Baýnazara sataşmagy bilen, soňra şol problemalar ýatdan çykyp gidýär. Eseriň ideýa-çeperçilik derejesini diňe sosial-ahlak meseläniň möhümligi hem kesgitlemeýär. Eseriň

eser bolmagy üçin möhüm problemanyň häsiýet bilen badaşmagy, bütewi bir znda öwrülmegi gerek. Emma bu umuman gowy çykan we edebi tankydyň goýan bahasyna mynasyp bolan eserleriň hemmesinde göwün diýen derejä ýetip bilenok. Hudaýberdi Hallyýewiň «Saçak» powestinde sada goja daýhanyň gowy obrazy döredildi. Onda ene topraga bolan mukaddes garaýyış, uly adamkärçilik bar. Emma powestde gozgalýan ahlak, sosial meseleleriň hemmesi gahrymanyň häsiýeti bilen sepleşip bilenok, öz-özlüğinde galýar. Ýylgaý Durdyýewiň «Göreç» romanyndaky ylmy problemalar hem käte obraza siňip bilmän, öz-özlüğindäki ylmy problema bolup galýar. Berdinazar Hudaýnazarowyň «Aksakgal» powestindäki goja hem juda köp pikir öwürýär, az hereket edýär. Käbir eserlerde bolsa sosial-ahlak problemanyň bardygyny çak bilen aňlamak mümkün. Şadurdy Çaryýewiň «Yza tesmäge hakyň ýok» diýen powestinde göräýmäge uly problemalaryň gürrüni edilýär. Garahanow gowaçanyň täze gowy sortuny tapypdyr. Yöne tohumçylyk stansiýasynyň direktory öz sortuny saklamak üçin oña ýol berenok. Arman, bu ýerde hakykat bilen galplygyň arasyndaky görev powestiň çäginden daşarda galýar. Geldiyewiň nähili delil, nähili ýol bilen Garahanowyň sortuna garşıy bolşy, Garahanowyň ahyry nädip hakykaty subut edendigi görünmeyär. Okyjy muny awtoryň dilinden bilip galýar.

Çap edilýän eserleriň ýokary çeperçiliği ugrunda göreşmek edebi tankydyň iň derwaýys wezipeleriniň biri bolup durýar. Emma bu mesele häli-häzire çenli edebi tankydyň çäginden daşarda galýar. Mysal üçin, G.Kulyýewiň «Gijigen ökünç» romany şu günüň möhüm meselelerini gozgaýar. Onda biziň ösüşimizə päsgel berýän gözboýagçylyk, artdyryp ýazmak, ýaranjaňlyk, dostparazlyk ýaly zyýanly hadysalar paş edilýär. Özem romanyň ýazylan wagty şeýle nogsanlara garşıy göreşmek kyndy. Položitel gahrymanlar köplenç goranmaga mejbur bolýardylar. Bu-da olara hemme wagt başardyp duranokdy. Her niçigem bolsa, romanyň baş gahrymanlary hakykatyň tarapynda durmagyň, galplyk edýän adamlary paş etmegiň hötdesindän gelmegi başarıarlar.

Yöne bu meseleleri çeperçilik taýdan göwnejaj işlemek welin awtora gaty kyn düşdi. Roman Ýazyjylar soýuzynyň

prawleniýesinde-de, «Sowet edebiýaty» žurnalynyň redkollegiýasynda-da birnäçe gezek ara alnyp maslahatlaşyldy. Esasanam çepeçiliginiň gowşakdygy üçin çap etmekden saklanyldy. Romanda häzirem çepeçilik babatda ýetmezçilikler köp.

Soňra dokladçy soňky döwürde birnäçe taryhy romanlaryň döredilendigini, emma şolaryň tankydyň nazaryndan daşarda galýandygyny aýdýar. Ýazyjylarymyz öz halkynyň taryhynda uly rol oýnan wakalara, taryhy şahsyéttere ýüzlenýärler. Yönet her bir uly şahsyét, aýratynam synpy jemgyyetde, öz tebigaty boýunça çylşyrymly şahsdyr. Şonuň üçinem taryhy wakalara, taryhy şahslara ýüzlenilende anyk marksistik-leninçilik synpy pozisiýadan ugur alynmalydyr. Gynansak-da, biziň taryhy romanlarymyza taryhy hakykatyň ýoýulýan halatlaryna-da, taryhy şahslaryň roluna baha bermekde nädogry pozisiýada durulýan halatlaryna-da, synpy pozisiýanyň goldan berilýän halatlaryna-da gabat gelinýär. Taryhy wakalara we taryhy şahslara juda erkana çemeleşmek G.Kulyýewiň «Güljemal han», W.Rybiniň «Öwrülişik», A.Taganyň «Saragt galasy», Ý.Mämmediniň «Şapak» romanlarynda duýulýar.

Taryhy temanyň işlenilişi bilen baglanyşykly Magtymgulynyň edebi obrazynyň döredilişi hakdaky mesele barada-da durup geçmek bilen, dokladçy entek Magtymgulynyň döredijiliginı öwrenmeklige hem edebi obrazyny döretmeklige hem nädogry çemeleşilýändigini nygtaýar. Edebiýaty öwreniş ylmynda-da, çepeç edebiýatda-da Magtymguly syýasy hem döwlet işgärine öwrüldi. Eýsem ol şahyr hem akyldar ahyry. Eger ol türkmen halkynyň jemgyyetçilik-syýasy durmuşyna ägirt uly täsir ýetiren bolsa, onda bu onuň syýasy hem döwlet işgäri hökmünde bitiren praktiki işleriniň netijesi däl-de, çepeç sözüniň, öne süren jemgyyetçilik-syýasy ideýalarynyň netijesidir.

Soňra dokladçy şahyryň eserleriniň tekstologiyasynyň öwrenilmeyändigini, ol hakda ylmy iş ýazýan adamlaryňam, çepeç eser ýazýan adamlaryňam TSSR YA-nyň Magtumguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň golýazmalar fondundan bihabar adamlardygyny aýdýar.

Dokladçy çepeç terjime žanrynyň, dramaturgiá žanrynyň edebi

tankytadan bütinleý daşarda galandygyna ünsi çekýär. Çeper terjimäniň problemalaýyn meselelerini gozgaýan makalalar-a beýlede dursun, hatda haýsydyr bir terjime esere ýazylan synada gabat geljek gümanyň ýok. Dramaturgiá babatda hem käte «Edebiyat we Sungat» gazetinde spektakllara ýazylýan synlar gabat gelýär diýäýmeseň, düýpli makala ýa-da syn ýok. Şol spektakllaryň dramaturgiki materialy barada çynlakaý gürrüň edilmeýär.

Edebi tankyt ýaşlaryň döredijiligine hem az üns berýär. Bizde zehinli ýaşlaryň uly topary ösüp gelýär. Şolaryň döredijiligindäki şowly taraplary goldamak, kemçiliklerden saplanmaga kömek etmek, dogry döredijilik pozisiýasyny eýelemeklerini gazaňmak edebi tankydyň jana-jan borjy bolup durýar.

Takydy analiziň teoretiki bazasyna, metodologiýasyna uly üns berilmelidigini tankytçy nyctaýar. Marksistik-leninçilik estetikanyň sosialistik realizm, partiýalaýynlyk, halkylyk ýaly fundamental meseleleri edebi tankytda-da, edebiýaty öwreniş ylmynda-da düýpli işlenilenok. Bu meselede esasy agram TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň boýnuna düşýär. Gynansak-da, institutyň kollektivi bu meselelere, häzirki zaman edebi prosesine az üns berýär. Ýazylýan işlerem köplenç obzorlaýyn häsiýete eýe. Yöne sowet edebiýatynyň fundamental meseleleri, häzirki zaman edebi prosesiniň ýagdaýy institutyň kollektiwiniň hiç wagt nazaryndan sypmaly däldir.

Dokladçy türkmen edebiýatynyň döremeginde we ösmeginde rus edebi tankydynyň uly işler bitirendigi we bitirip gelýändigi barada ýörite durup geçýär. Şol bir wagtyň özünde hem ol rus edebi tankydynyň köplenç komplimentar häsiýete eýedigini, türkmen edebiýaty hakda ýazýan käbir tankytçylaryň, edebiýatçylaryň materiala ýeterlik belet däldigini anyk mysallar arkaly nygtap görkezýär.

Dokladçy ýaş tankytçylary terbiýeläp ýetişdirmegiň möhümdigini, ýaşlar bilen işlemegiň dürlü formalaryny gözlemelidigini we synap görmelidigini aýdýar. Tankytçylaryň makalalarynyň we synlarynyň özbaşyna kitap ediliп çykarylmagy

hakdaky mesele hem özüniň položitel çözgüdine garaşýar. N.Hojageldiýew dokladynyň ahyrynda edebi tankydyň işini täzeden gurmak we çaltlandyrmak döwrüne laýyk gurmagyň zerurdygyny, edebi tankyda, aç-açan gürrüňe, döredijilik çekişmelerine giň ýol açmalydygyny nygtáýar. SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýow WLKSM-iň XX gurultaýynda sözlän sözünde «Çekişme ~ bu syýasy pozisiýany, graždanlaýynlygy formirlemegiň baş metodydyr» diýip aýtdy. Şol sözler tutuşlygyna edebi tankyda hem degişlidir. Mundan başga-da meniň çekişme tankyt üçin ýaşamak hukugydyr diýesim gelýär. Çekişme bolmasa tankyt bolup bilmez. Yöne jedelleşmegiň birek-birekden gaty gygyrmak däldigini hem unutmaly däldiris. Çekişme öz nukdaýnazaryny köre-köre goramagam däldir. Çekişme iki tarapyňam hakykaty gözlemegidir. Şonuň üçinem jedelleşýän wagtymyzda kimiň hakykata has golaýdygyny anyklajak bolmaga çalyşmalydyrys.

Tankyt hoşgylawly bolmalydyr, aladaly, pähimli bolmalydyr. Ýazyjynyň şahsyyetine degmeli däldir, ony kemsitmeli däldir.

► Dmitriý MOLDAWSKINIŇ dokladynyň beýany (Leningrad) :

- SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tabşyrygy boýunça men Türkmenistana telim sapar gelip-gitmeli boldum, onuň obaşäherlerine aýlandym – diýip, dokladçy aýdýar.
- Kerim Gurbannepesowyň, Gylyç Kulyýewiň hem beýlekileriň döredijiligine bagışlanan makalalar, resenziýalar ýazdym, olar «Знамя», «Новый мир», «Нева» žurnallarynda çap edildi. Öz kitaplarymyň aýry-aýry baplarynda men türkmen edebiýaty barada söhbet açdym.

Başky dokladda aýdylyşy ýaly, elbetde, her bir halkyň edebiýatyny öwrenmekden ötri, şol edebiýaty döredijilere, olaryň eserlerine has içgin aralaşmaly. Eýsem-de bolsa, türkmen edebiýatыndan maglumat berýän kitaplar ýok diýerlikdir. O.Kuzmin bilen W.Puwuň çagalar edebiýatyna degişli bibliografiki kitaby çykdy. Berdi Kerbabaýew hakynda da çaklaňja kitap çykdy. Emma respublikanyň her obasynda tanalýan Kerim Gurbannepesow barada, merhum Beki Seytäkow

hakýnda, Gylyç Kulyýew, Walentin Rybin hakýnda hem beýlekiler barada hatda ýonekeý kitapçalar hem ýok.

Bu tötänden däldir. Bu türkmen edebiýatynyň, hususan-da türkmen edebi tankydynyň ýagdaýyndan habar berýär. Tankydyň ýagdaýyny janlandyrmagá Ýazyjylar soýuzynyň ýolbaşçylary çynlakaý giriþipdirler. Men muný Kerim Gurbannepesow bilen gürrüňdeş bolanymda eşitdim. Edebi tankydyň edebiýatyň ösmegindäki rolunyň şeýle bir belent däldigini onuň özi-de aýtdy.

Köp-köp belli romanlaryň awtory Gylyç Kulyýew bilen-de gürrüňdeş boldum. Ol özüniň «Gijigen ökünç» romany barada 1972-nji ýylda çykarylan karary partiýanyň Merkezi Komitetiniň ýatyrandygyny gürrüň berdi. Roman türkmen hem rus dillerinde neşir edilipdir. Gylyç Kulyýew bu romany üçin köp göreşmeli bolupdyr. Roman bolsa, hut biziň şu gün aýanlyk bilen aýdýan zatlarymyz ~ ogurlyk, artdyryp ýazmak hem beýlekiler baradadır.

Dokladçy soňra belli prozaçy Tırkış Jumageldiyew bilen söhbetdeş bolanyny aýdyp, edebi tankyt barada onuň «Дружба Народов» žurnalynda çap edilen belliklerinden käbir bölegi okap, prozaçynyň adalatly pikirlerini goldaýar.

Ýap-ýaňy Durdymuhammet Nuralyýewiň «Iri prozanyň ownamagy» («Edebiýat we Sungat», 05.12.1985 ý) hem-de «Şahyr bolçulygynda şygyr gytçylygy» (şol gazetde, 05.09.1986 ý) diýen makalalary hakynda gürrüň edildi. Bada-bat aýdaýyn: Bu makalalar näderejede hem hemme babatda adalatlymy ýa-da däldigine garamazdan, olaryň ähmiýetliliği gürrünsizdir. Şol makalalar ümsümligi bozdular, durgunlygyň garşysyna jemgyýetçiliğin ünsüni çekdiler. Ýöne makalalarda dagynyklyk bar. Ylaýta-da proza eserleri barada gürrüň edýän makalada awtor köp milletli sowet edebiýatynyň ösüş aýratynlyklary barada zat aýtmandyr. Häzirki zaman sowet prozasyna ägirt goşant goşan Aýtmatowam, Astafýewam, Rasputinem, Graninem agzalmandyr. Şonuň bilen birlikde özbek, gazak, tatar hem beýleki halklaryň belli proza eserlerine-de nazar salynmandyr. Bu makalanyň kemter tarapydyr.

Bu hadysa awtoryň poeziá baradaky makalasyna-da degişlidir.

Şeýle bolsa-da, makalalar jedelli seslenmeleri döretti. D.Nuralyýewiň makalasy çykansoň şahyr A. Atabaýew çykyş edip, «Hakykatyň hatyrasy üçin» diýen makalasynda Nuralyýewiň makalasynyň professional ýazyjylaryň arasynda gyzgalaňly jedel döretmedigem bolsa, okyjylaryň seslenmesini döredenligini belledi.

Kerim Gurbannepesow bilen bolan gürrüň çap edilip, onda şahyr bu makalanyň oñyn taraplaryny aýdypdyr.

Ýöne Nargylyç Hojageldiýew şol gazetde şu ýylyň 30-njy ýanwarynda çap edilen «Liriki gahrymanyň şahsyýeti» diýen makalasynda ýagdaýy has anyk kesgitlädip. Men bu makalany ideallaşdyrmakdan daşda. Ýöne tankytçy esasy zady aýdypdyr. D.Nuralyýewiň makalasy barada aýdyp, ol şeýle ýazýar:

«Makala bizi gapyl basdy. Biz soňky on ýylyň poeziýasy hakda çynlakaý gürrüň etmäge, ondaky položitel hem otrisatel tendensiýalary seljermäge taýyn däldik. Ýone taýýarlanmagymyz, bu döwletli gürrüni dowam etdirmegimiz gerek».

Bu ýöwselligi batyrgaý hem mertlerçe boýun almakdyr. Türkmen tankydynyň gowşaklygy-da şundan ybarat. Bu hakda giňişleýin gürrüň etmek gerek.

Dokladçy çeper kitaplaryň terjimesi hakynda, merkezi neşirlerde çykan kitaplara ýazylýan synlar hakynda aýdanda, eseriň asyl originalyny seljermezden berilýän bahalaryň çapraz düşyändigini hem awtorlar bilen tankytçylaryň arasynda nägilelik döredýändigini belläp geçdi.

Duşuşyklar hem maslahatlar geçýän mahalynda biz türkmen tankytçylarynyň «Ашхабад» žurnalynda hem beýleki neşirlerde rus dilinde çykan makalalary bilen-de tanyş bolduk. Elbetde, men hem, beýlekiler-de tankytçylaryň işiniň hemme tarapyna doly belet diýsek ýalňyş bolar. Ýone biz köp zat okadyk. Şol okanlarymdan M.Gurbanowyň «Şahsyýete bil baglamak» («Ашхабад», 1985 ý, №9) diýen ahlak gözlegleri baradaky makalasy hakda aýtsam, ol täsirsiz däl, ýone köplenç halatda subut edijilik ýetenok. Türkmen-özbek edebiýatlarynyň özara hyzmatdaşlygy barada Jora Allakowyň ýazan makalasy (bu hem žurnalyň şol sanynda) täsin barlaglar esasynda gurlupdyr. Kuzmin bilen W.Puwuň şol žurnalda çap edilen «Taryh arkaly terbiýelemek»

diýen makalasy-da şowly çykpypdyr. Okan zatlarymyň arasynda tankydy makala däl-de, eýsem edebiýaty öwreniš ylmyna degişli belliklerden Kakabaý Gurbanmyradowyň «Beýik mekdebiň sapaklary» («Ашхабад», 1986 ý, N»9) diýen çaklaňja makalasy maňa has ýarady. Onda W.Maýakowskiniň Durdy Haldurdynyň döredijiligine täsiri hakynda gürrüň edilip, tasin deňeşdirmeler getirilýär. Haldurdynyň döredijiligine mahsus bolan aýratynlyklar tesvir edilýär. Makalada terjimäniň özboluşly täsiri hakda-da gyzykly maglumatlar bar. Ýone makalanyň awtory, Maýakowskiniň täsiri baradaky tema bilen meşgullanýan başga-da birnäçeleri bu temanyň diňe özlerinden başlandygy hakda pikir ýöredýärler. Eýsem, Maýakowskiniň Orta Aziýa edebiýatlaryna ýetiren täsiri barada baryp-ha 1949-njy ýylда «Звезда» žurnalynda tutumly makala çap edilipdi, şonda türkmen poeziýasy dogrusynda gürrüň bolupdy.

Habyp Güseýinowyň «Ýatdan çykan goşgy» atly kiçijik makalasyda ýerine düşüpdir. Onda W.Lugowskoýyň «Туркменская искра» gazetinde 1930-njy ýylда çap edilen «Diwarlar» goşgusynyň taplyşy barada gürrüň berilýär.

Şahyr Kerim Gurbannepesowyň şol žurnalda çap edilen, ýone edebi tankyt bilen kem-käsleýin utgaşýan («Tomus ýazgylary») oýlanmalary-da güwä geçýär.

«Sowet edebiýaty» žurnalynyň 1986-njy ýylда çykan sanynda «Bir romana iki resenziýa» ady bilen gyzykly materiallar çap edilen-de bolsa, onda tankydy makalalar azlyk edýär. Ady agzalan resenziýalarda Tırkış Jumageldiýewiň «Mähekdaş romany barada jedelli pikir ýöredilýär. Romana özüm baha bermekden saklanyp, eýsem, şeýle resenziýalaryň ýuze çykmagynyň türkmen tankydynyň gürrünsiz janlanyp ugrandygyna güwä geçýändigini aýdyp bilerin. Beýleki käbir çaklamalar hem, hususan-da M.Amansähedowyň «Ýonekeými ýa-da ýontem goşgular» atly hem-de Ýo.Annagurbanowyň «Käbir kemçiliklerine garamazdan...» diýen makalalarynyň «Edebiýat we Sungat» gazetinde peýda bolmagy-da edebi tankydyň tijenýänligine güwä geçýär.

Her niçik bolsa-da, türkmen edebiýatynda tankydyň başlangyç hereketleri ýuze çykýar, eýsem-de bolsa, köp kitaplar heniz ünsden düşürilýär. Ýokarda ady tutulan Atamyrat Atabaýew

barada heniz doly bahaly makala çap edilenok. G.Krasnikowyň terjimesinde, Ye.Winokurowyň inçelik bilen sözbaşy ýazmagynda «Молодая гвардия» neşirýatynda kitabı çykan Nobatguly Rejebow hakynda-da çynlakaý iş edilmändir. Rus hem türkmen çagalar ýazyjylarynyň döredijiliği hakda-da suwytly zat ýok. Atajan Taganyň täsin powestini öz içine alýan, ýakynda Moskwada neşir edilen «Keseki» atly kitabı-da tankydyň nazaryndan sypypdyr.

O.Kuzmin bilen W.Puwuň Beýik Watançylyk urşuna gatnaşan türkmen ýazyjylaryna bagışlanyp, 1985-nji ýylда neşir edilen «Ýalynly ýyllaryň adamlary» kitabınyň göze ilmän galmagy-da gynançly hadysadır. Bir wagtlar men olaryň türkmen çagalar ýazyjylary hakynda gürrüň berýän kitabyny goldandym. Häzirem olaryň kitabı barada hoş sözler aýdasym gelýär. Yöne welin, belent äheňler, aç-açan mahabatlar kitaba azda-kände zeper ýetirmän duranok.

– Türkmen tankydy, elbetde, yza galýar. Muňa söz ýok. Yöne türkmen edebiýaty-da tutuşlygyna haýal ösýär. Eger-de biziň günlerimiziň rus edebiýatyny rus edebi tankydy bilen deňesdirseň, onda türkmen tankytçylary üçin täze materialyň azdygyny inkär etmek bolmaz. Elbetde, çäklilik hem duýulýar, ýoldaşyň kitabına umumydöwlet bähbidinden garamagy başarmazlyk hem bar, kähalatda ildeşlik hem beýleki nogsanlyklaram ýuze çykýar. Eýsem-de bolsa, öñe hereket bar. Bu ugurdan ilkinji ädimleri edýän ýoldaşlarymyza ýardam bermek biziň borjumyz bolup durýar – diýip, dokladçy sözünüň ahyrynda aýtdy.

► Kerim GURBANNEPESOW:

– Diňe tankytçylar däl, her bir ýazyjynyň özi öz ýazýan eserleriniň tankytçysy bolmaly. Yöne öz eserleriniň tankytçysy derejesine göterilmek her bir awtora ýetdirip duran zat däl. Şonuň üçinem «gapaldan» edilýän tankydyň uly ähmiýeti bar. Beýle tankydyň käbir halatlarda örän ýokuş degýän bolmagy mümkün. Yöne şonda-da aňly-başly awtor üçin ol örän peýdalydyr. Şonuň ýaly makalalaryny biri arada «Edebiýat we Sungat» gazetinde peýda boldy. Ol ýaşlarynyň döredijiliği hakyndady. Makalanyň awtory tankytçy D.Nuralyýew ýaşlar

poeziýasynyň soňky ýyllardaky durgunlygy barada öz aladaly howsalasyny beýan edýärdi. Bu zeýilli makalalar diňe biziň respublikamyzda däl-de, bütin Soýuzymyda kadaly ýagdaý ahbetin. Emma bu makala bizde uly galmagalyň, uly şowhunyň «eýesi» boldy. Onuň bir ujy Moskwa-da baryp ýetdi. Meşhur tankytçy Aleksandr Mihaýlow SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň Moskwada geçen plenumynda şeýle diýdi: «Aşgabatdan bize çagyryş bilen yüz tutýarlar, geleweriň, kömek beriň diýýärler».

Ýeri, bize näme kömek bermelikä? Düşünýänler üçin, şol makalanyň özi kömekdi ahbeti! Her kim öz döredijiliği hakynda pikirlense, aýdylýan belliklerden many almaga çalyssa ~ şol kömek dälmidi näme? Ýa-da şonuň ýaly makalalaryň ýene-de ikinjisini, üçünjisini, dördünjisini, başinjisini ýazmalymyka? Belki, ozalka görä-de ýitiräk ýazmalydyr. Şeýdilse, belki, has-da gowy kömek bolardy... Zyýany ýok. Biz belli tankytçylarymyzy Aşgabada çagyrdyk. Olar biziň çagyryşy myzy kabul etdiler. Ynha, indi bolsa döwletli maslahatymyzy geçirip otyrys...

Ýöne meniň häzirki aýtjak bolýan zadym başga zat hakda: ýaşlarymyzyň tankyda bolan ynjklygy hakynda. Bular eýýämde tankyda şeýle ynjklyk bilen garap başlan bolsalar, soňy nähili bolarka? Poeziýamyz durgunlykdan halas bolup biler mikä? Makalada agzalýan ýaşlaryň köpüsi biziň sarpa goýyan ýaşlarymyz. Käbirleri bolsa (Atamyrat Atabaýew, Nobatguly Rejebow...) aýratyn zehinli ýaşlar. Emma olaryň birnäçeleri, näme üçindir, ör-gökden geldiler. Tankydy kabul etmezlik üçin ellerinden gelenlerini etdiler. Şol makalanyň awtorlarynyň hem-de onuň tarapyny çalýanlaryň özlerinden dürli «aýyplar» gözlemegiň pirimine düşdüler. Bu gelşiksiz hereketler, elbetde, ýaş döredijileriň peýdasyna bolup bilmejekdi. D.Nuralyýewiň makalasynda öz wagtynda ýazylan zerur makalady. D.Nuralyýew bolmasa başga bir tankytçy, «Edebiýat we Sungat» bolmasa başga bir metbugat organy ol meseläni hökman gozgaýmalydy...

D.Nuralyýewiň türkmen prozasy hakyndaky soňraky makalasyna boýdan-başa doly goşulasym gelenok. Ol ýüzley ýazylypdyr, bir

makalanyň içinde prozamyzyň giden romanlary, powestleri hakynda gürrüň ediljek bolunýar. Bu bolsa islendik netijäni berip bilenok. Yöne uzak wagtlyk «tankydy dymışlykdan» soň onuň hem juda zerur başlangyçdygyny gutlamalydyrys...

Sözümi şeýle jemläsim gelýär. Çekişme medeniýeti bizde ýetmezçilik edýär. Bir tarap – haýsy-da bolsa bir eseri öwüp, arşa göterýär, beýleki garşıdaş bolsa ýere urup, ýerden çykarýar. Çekişmeçiler biri-biriniň pikirini äsgermezçilik edýärler. Bu bolsa çekişmä däl-de, «depişmä» alyp barýar. Gepiň gysgasy, çekişme medeniýetini öwrenmegimiz gerek.

► Pawel ULÝAŞOW:

– Yazyjylarymyz halys öwgüli sözlere öwrenişip gidipdirler. Onsoň olar indi sähel tankydy hem ýokuş görýärler. Aslynda her bir ýazyjy, şol sanda abraýly ýazyjylar hem özleriniň tankytdan daşda bolmaly däldiklerini duýmalydyr. Ine, şeýle derejä ýeten wagtymyz hiç kim hem tankydy ýokuş görüp durmaz. Dogrusy, hemmeler tankytlanyp ýörülse, onda tankyt hiç kime-de agyr degmez.

Biz edebiýatyň taryhyna göz aýlan wagtymyz Puşkin, Tolstoý, Dostoyewskiý, Yesenin ýaly ägirtleriň-de tankytlanandygyna göz ýetirýaris. Emma bu asyllý we adalatly ýörelge diňe soňky on-on baş ýylyň dowamında halys ýatyp galdy. Dogrusy, hakyky edebiýat tankydynyň ornunuý ýerliksiz mahabatlandyrırmalar eýeledi. Netijede hem «tankytlanmaly däl adamlar» ýuze çykdy. Elbetde, tankyt çeper eseri her taraplaýyn analizlemelidir, subut etmelidir, öwredijilikli bolmalydyr. Munuň özi türkmen edebi tankydy barada hem şeýledir. Batgada ýatyp galandan birneme çekeleşilse umumy işe diňe peýda getirer. Yöne birbada ylalaşmasalar-da, erte düşünişerler, ýaraşarlar, belki hakyky dost bolarlar.

Ine, «Edebiýat we Sungat» gazeti soňky on ýylyň ýaş türkmen poeziýasy barada D.Nuralyýewiň jedelli makalasyny çap edipdir. Yaşlaryň birentegine, aýratyn hem A.Atabaýewe, N.Rejebowa, O.Annaýewe gatyarak deglipdir. Yöne hut özüm-ä şol aýdylýanlar bilen doly ylalaşamok. Ynha, A.Atabaýewiň goşgusynda sen pylan

köýnegini geýip geldiň, soň şol köýnegini geýnip gitdiň diýyän ýaly setirlerde özüm-ä beýle bir wejera zat ýok ýaly. Yöne bu, elbetde, milli däpler bilen bagly bolandoň, ägä bolmalymyka diýyärin. Käbir goşgular syýasy taýdan yrga diýmekden öñ pugta oýlanmak gerek.

Ýa ynha, şol makalada G.Şagulyýewanyň liriki gahrymanynyň zeýrenjeňligi, awtoryň goşgularynda intim duýgularyň agdyklyk edýänligi barada aýdylýar. Elbetde, bir bada şeýle ýaly bolup hem duýulýandyr. Yöne meniňce, belki bu şahyranyň öz döredijilik aýratynlygydyr, öz sesidir.

Umuman, çekişmä goşulan okyjylaryň seslenmelerinde hem öteräk geçilýän ýerleri bar. Çekişmede, umuman, tankytta çeper analize köp üns bermeli.

Aslyýetinde, poeziá hälki bir setirleriň sazlaşygy däldir. Hakyky poeziýada jadylaýy güýç, galkyndyryjy hyjuw, oýlandyrýan pähim bardyr. Bu barada ýaş türkmen şahyry G.Kakabaýewde şeýle setirler bar:

Epgekmi, aýazmy oñ üçin des-deň,
Şeýle bir mylaýym, şeýle merdana.
Yöne sen sähelçe galplyk etseň,
Ol başyndan aýlap zyñar girdaba.

► Wladimir PU:

Biz bu gün tankyt barada janagyryly gürrüň edýäris. Elbetde, tankydymyzyň ýagdaýy öwerlik däl. Yöne, meniňce, esasy mesele tankytçy kadrlaryň ýetmezçiliginde bolsa gerek. Näme üçindir hemiše ýaş ýazyjylar, ýaş prozaçylar barada alada edilýär-de, ýaş tankytçylar barada alada edilmeýär. Ine, şu gün kämil tankytçylaryň azlygyndan zeýrenýäris. Emma bu ýagdaý ertirki gün nähili bolar? Ine, şu barada biziň çynlakaý oýlanmagymyz gerek. Ýogsa, bu meselä halys özakymlaýyn barýar. Belki-de, uniwersitetiň filologiya fakultetiniň ýanynda tankyt bölümünü döretmek gerekdir.

Elbetde, tankytçynyň diňe okumışlygy, edebiýaty gowy bilýänligi ýeterlik däldir. Ol çeper dile juda ezber bolmalydyr, dili ýiti bilmelidir. Dogrusy, bu gün biz çeper

terjimäniň ýagdaýy barada hem terjimeçiniň iki dili hem ähli öwüşginleri bilen öwrenmelidigi barada gürrüň edýärис. Emma bu günki gün mekdeplerde hem türkmen diliniň-de, rus diliniň-de öwredilişi juda ýaramaz. Institutda okap ýörenleriň köpüsü diktanty üçlüge ýazyp biläýse zor boldugy. Onsoň çeper diliň ähli čuňlugu, öwüşginleri barada söz bolup bilermi? Ýagdaý şeýle bolansoň, mekdeplerde hem diliň, edebiýatyň okadylyşyna ünsi güýçlendirmeli. Sebäbi mekdep partasyndan taýýarlyksyz gelen okuwça soň bir zatlar öwrenmek juda kyn bolýar.

Ine, biziň tankydymyzyň ertirki günü hem şu zatlar bilen baglydyr.

► Gylyç KULYYEW:

– Bizde tankytçylaryň abraýly delegasiýasy geldi. Ony TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň ýolbaşçylary çağyrypdyrlar. Näme boldugyka? Tankytta howsalaly ýagdaý döräýdimikä? Ýok?! Tankyt hemise bardy. Berdi Kerbabáýewem tankyt edilýärdi, Gylyç Kulyýewem, gürrüň tankydyň döredijilik mertebesini ýokarlandyrmak, onuň mazmuny jähtden obýektiw, hakykata laýyk, professional jähtden degerli, talaba laýyk bolmagyny gazanmak barada gidýän bolara çemeli. Bu wezipäni amala aşyrmak, ozaly bilen, biziň özümize, döredijilik işlerimizi negatiw ýagdaýlardan arassalap bilsimizə bagly.

Nähili negatiw ýagdaýlar barada gürrüň gidýär?

Ine, «Sowet Türkmenistanynda» şu ýylyň 14-nji fewralynda çykan makaladan bir parça: «Býurokratçylyk, ildeşlik (землячество – т.б.), dost-ýarlyk we gaýry gözboýagçylyk meýilleriniň döredijilik intelligensiýasynyň arasyна aralaşmagy türkmen edebiýatında, türkmen edebiýatçylarynyň arasynda-da käbir negatiw ýagdaýlary döretdi..»

Gazet bu hakykaty nygtamak bilen, geçen plenumymyzda region barada olan gürrüni garaçyny bilen ýazgarýar, ony nadaralyk saýýar. İlçilik bu region dälmi? Biziň pikirimizce, region bilen ilçiliğin arasynda hiç hili tapawut ýok. Onda näme üçin redaksiýa region baradaky gürrüni eşidip ör-gökden geldikä? Sebäbi ony problema gyzyklandyrانok, şahsyýet gyzyklandyrýar.

Bu barada TSSR Ýazyjylar soýuzynyň partiýa guramasynyň ýygnagynda möhüm gürrüň boldy, communistler gazetiň redaktory Kerimini nobatdaky partiýa ýygnagyna çagyrmagy, bu mesele barada aç-açan gürleşmegi biragyzdan karar etdiler. Kommunistleriň raýy ret edilmez diýip umyt edýärис. Nämе üçin communistler hut redaktoryň özünü çagyrmagy karar etdilerkä? Sebäbi gazetleriň käbir ýolbaşçylary ýaş, az tejribeli işgärleri öñe sürüp, özleri çetde durjak bolýarlar. Gazetlerde çykýan makalalara, biziň pikirimizce, ozaly bilen, gazete ýolbaşçylyk edýän adamlar jogap bermelidirler. Tankydy işler barada gürrüň edilende bolsa, ýaşlyk, tejribesizlik üçin hiç hili ýeñillik berilmeli däldir.

Biziň eserlerimizde, şol sanda meniň eserlerimde-de, elbetde, ýetmezçilikler bar. Magtymguly barada bir roman çykdy. Onuň barasynda entek köp eser dörediler. Ynha Hudaýberdi Durdyýew şahyr barada öz oýlanmalaryny ýazypdyr. İşde oňat paýhas, pikirlerem bar, möhüm ýetmezçiliklerem. Sabyr-takaty elden bermän, kärdeşlerçe düşünişmeli, pikir alyşmaly.

Golaýda Kerim Gurbannepesowyň «Parahatlyk ilçisi» poemasyny okadyk. Eser ideýa jähtden örän agsaýar, hakykatdan daş. Men bu barada makala ýazmagy ýüregime düwdüm. Emma saklandym. Sebäbi Kakaly Berdiýew makalany çap eder-de, ertesi günü ýagdaýyndan peýdalanyp, seslenme gurar. Onuň ozalky guran seslenmeleriniň oňaýly netije bermändigini, gaýtam garyşyk pikirler döredenligini ýene bir gezek nygtap geçesim gelýär. Ýene bir mesele barada: merhum kärdeşlerimiziň eserleriniň içinde jüpüne düşenem bar, jüpüne düşmedigem. Nätmeli? Men 1972-nji ýylda B.Seýtäkowyň «Doganlar» romany barada makala ýazdym, ondaky syýasy-teoretiki ýalňyşlary, wakalaryň nädogry wasp edilişini görkezdim. Emma TKP MK-nyň ideologiýa boýunça şol wagty sekretary Çary Ataýew makalany goýbermedi, biz halk ýazyjysynyň abraýyna zeper ýetirip bilmeris diýdi. «Türkmenistan» neşirýaty şol romany gaýtadan neşir etmegi planlaşdırýar. Biziň pikirimizce, romany möhüm teoretiki-syýasy ýalňyşlardan saplamан bu günki ýaş nesle hödürlemek ideologiýa işimize diňe zyýan ýetirer. B.Seýtäkow biziň edebiýatymzyň ösüşinde ähmiyetli rol oýnady. Ol ençeme eseriň

awtory. Gürrüň bolsa onuň bir eseri barada, ondaky gödek ýalňyşlyklary düzetmek barada gidýär. Ol ýalňyşlaryň düzedilmegi B.Seýtäkowyň abraýyna zeper ýetirmez, gaýtam eser barada-da, onuň awtory barada-da gowy pikirleriň, okyjylarda wasp edilýän wakalar hakda dogry düşünjäniň döremegine kömek eder.

► Swetlana ALYÝEWA:

– Elbetde, türkmen dilini bilmezligimiz bizde türkmen edebiýatynyň, aýratyn hem türkmen prozasynyň ösüşini öwrenmekde, gahrymanyň pikirleniş derejesine aralaşmakda gaty bökdençlik döredýär. Men bu ýerde Moskwada ýasaýan edebiýatçylar barada aýdýaryn. Hawa, dili bilmezlik türkmen edebiýatynyň täzelikleri bilen tanyşmakda, ony ýylisy bilen propogandırılemekde, ýagny tankydy pikiri orta atmakda has hem bökdençlik döredýär. Soňky ýyllarda türkmen prozasynda Tırkış Jumageldiýewiň, Ýylgaý Durdyýewiň, Nury Baýramowyň, Çary Aşyrowyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, ýaş prozaçylardan Annageldi Nurgeldiýewiň, Oraz Ýagmyrowyň, Kömek Kulyýewiň eserleriniň peýda bolandygyny bilýärin. Ýöne rus dilinde okaýanlygym üçin bularyň hemmesi bilen heniz meniň tanyşlygym ýok. Dogrusy, men Tırkış Jumageldiýewiň täze romany, ýaşlardan Juma Hudaýgulyýewiň, Akmuhammet Welsaparowyň, Jumadurdy Nepesowyň powestleridir hekaýalary bilen welin tanyşmaga ýetuşdim. Bulardan başga kitaplary Moskwada neşir edilen ýa-da eserleri terjime edilen awtorlardan Gylyç Kulyýewiň, Atajan Taganyň, Ogultäç Orazberdiýewanyň, Orazguly Annaýewiň, Atageldi Garaýewiň we beýleki käbir awtorlaryň eserlerini-de okadym. Elbetde, türkmen prozasynyň baýlaşýandygyny aýtmak gerek. Eýsem bularyň eserlerinde näme üýtgeşiklik, nähili täzelik bar?! Ine, bu zatlary welin türkmen tankydynda, bütinsoýuz tankyt hem öz wagtynda duýmalydyr.

Ine, men Aşgabatda, şu uly maslahata gaýtmazmyň öñinçäsi «Литературное обозрение» žurnalyndan Berdinazar Hudaýnazarowyň ünsüňi çekýän şeýle sözlerini okadym:

«Häzirki zaman adamy diýlende, öni bilen, onuň ylmy-tehniki

rewolýusiýa zamanynyň adamydygyny aýtmak gerek. Onuň nazaryýeti giň we köpgyraňly».

Bu biziň döwürdeşlerimiz barada örän jaýdar aýdylan pikir. Hakyky ýazyjy hem öz eserlerinde hut şol nazaryýeti giň, häzirki zaman adamynyň keşbini suratlandyrmagy başarmalydyr. Ýazyjynyň borjy onuň, ýagny ylmy tehniki rewolýusiýanyň adamynyň begenjini, gynanjyny, özünü alyp barşyny, içki psihologiyasyny açyp görkezmegi başarmakdan ybaratdyr. Awtor ýasaýşyň dürli wakalaryny hernäçe gyzykly gürrüň berse-de, ol döwrüň keşbini, döwürdeşimiziň keşbini döredip bilmese, ol hakyky ýazyjy däldir.

Eýsem, türkmenistanly ýazyjylar nämelere üns berýärler, haýsy temalara ýüzlenýärler, nähili problemalary orta atýarlar?! Şu meseleleriň tankyt tarapyndan öwrenilişi nähili? Ynha, Atajan Taganyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, Ýuriý Belowyň, Walentin Rybiniň we beýlekileriň bireýýäm çykan kitaplary barada tankyt näme aýtdy? Bu eserler barada Türkmenistanda ylmy derñewler alnyp barylýarmy?

Ýa ynha, taryhy rewolýusion tema, türkmen milli intelligensiýasynyň kemala gelmegi bilen baglanyşykly meseleler nähili? Ine, şu ýerde öni bilen Ata Atajanowyň döredijiliği ýadyňa düşýär. Onda geçmiše şu günün belentliginden nazar salynýar. Umuman, türkmen prozasynda pikirlenmäge, jedelleşmäge zat bar. Emma türkmen tankydy bu zatlara gowşak üns berýär.

30-njy ýyllarda N.Saryhanow türkmen obasyna täzeligiň gelşini ussatlyk bilen beýane edýär. Eýsem, şu günüki türkmen obasyny suratlandyrýan awtor barmy? Ýa bolmasa birentek awtorlar häzirki zaman temasyna ýüzlenýärler. Emma könece beýan edýärler. Şol bir wagtyň özünde howlukmaçlyk edýärler, tizräk meşhurlyga ymtylýarlar.

Elbetde, ýaşlaryň arasynda-da ünsüňi çekýänler bar. Men zehinli ýaş ýazyjy Juma Hudaýgulyýewiň eserleriniň birnäçesini okap gördüm. Ol forma tapmaga ökde, awtoryň ýiti synçylygy bar, suratkeş, eserleriniň dili çeper, täsirli, tolgundyryjy. Göräymäge hemme zat ýerbe-ýer ýaly. Emma zehin nämä sarp edilýärkä, awtor näme aýtmagy maksat tutundyka diýip

oýlanýarsyň. Ynha, onuň «Harasat» diýen powesti bizde şeýle pikirler oýardy. Dogry, awtor şukşinçilige eýerip, häsiýet döretmäge ökde. Emma beýan edişinde naturalistik äheň bar. Jumadurdy Nepesowyň «Saçlar agarýar» diýen hekaýasy oñat eken. Üçünji bir ýazyjy Akmuhammet Welsaparowyň hekaýalaryndan göwnüm suw içmedi. Olar hiç bir babatdan ünsümi çekmedi. Ýone onuň «Gawunkelle» powesti welin erbet däl. Onda oýlanara zat bar.

Dogrusy, türkmen prozasynyň esasy keşigini ýaşuly hem orta nesil çekip gelýär. Meselem, Gylyç Kulyýewiň, Tırkiş Jumageldiýewiň, Ata Atajanowyň, Atajan Taganyň eserleri çeper analize, ylmy derñewlere garaşýar.

Ýone şu günü türkmen prozasynda heniz ylmy-tehniki rewolýusiyá zamanynyň nazaryyeti giň hem köpgyraňly gahrymanynyň ýokdugyny aýtmak gerek. Täzece, hyruçly pikirlenýän gahryman ýok. Dogrusy, bu günü türkmen prozasyna täze döwrüň talaplaryna bap gelýän konfliktler, aktiw sosial pozisiýaly, durmuşyň meselelerine aýdyň göz ýetirip bilyän sagdyn düşünjeli, paýhasly gahryman ýetmezçilik edýär. Prozaçylar heniz durmuşyň gündelik wakalaryny beýan etmekden, tema ownukçyllygyndan, milli çäklerden, gaýtalamadan, ýasamalykdan saplanyp bilmeýärler. Ýazyjylar 30-njy ýyllarda türkmen prozasynyň hyruç bilen başlan däplerini ýatdan çykardylar.

► Akjemal OMAROWA:

– Adam ykbalyny has çuññur öwrenmek için nämeler etmeli?! Nädip gowy-gowy goşgular, poemalar, hekaýalar, romanlar döretmeli?! Munuň üçin, ozaly bilen, döwrüň talaplaryna dogry düşünmek hem-de hakyky döredijilik gözlegleriniň belentligine gösterilmek zerur.

Elbetde, biz ýazyjylar maýda-çüýde zatlara gümra bolman, irginsız işlemelidigine düşünýär. Rewolýusion özgerişler, täzelenme öwüsgini köp zatlaryň üstünü açdy, ýazyjylaryň has hem tijenip işlemelidikleri aýan boldy. Şonuň bilen birlikde, düýnki gün goýberen hatalarymyzyň agyr netijeleri hem öñümüzde

keserdi. Gündelik durmuşymyzda çözgüdine garaşýan problemalaryň uly topary bar. Emma, biz ýazyjylar tä şu çaka çenli köplenç hemme zady gülala-güllük edip görkezdik. Bu ýagdaý edebi tankydymyza-da ýaramaz täsir etdi. Durgunlyk ýyllarynda edebiýatymyzyň problemalaryny çuňñur açyp görkezýän düýpli makalalar juda seýrekledi. Şeýlelikde, çig-çarsy eserler gitdigiçe artdy. Şowly eserleri bilen agza düşen ýazyjylar bolsa, yzygiderli öwüldi. Netijede, öz-özümüzden talaby gowşatdyk, arkaýynlaşdyk. Kerim Gurbannepesow, Berdinazar Hudaýnazarow ýaly ýazyjylar köplenç tankytdan daşarda galdy. Soňky ýyllarda olaryň adresine ýekeje-de tankydy bellik edilmedi. Elbetde, K.Gurbannepesowam, B.Hudaýnazarowam zehinli ýazyjylar, olaryň oňat-oňat eserleri döredendiklerine söz bolup bilmez. Yöne olaryň döreden eserleriniň hemmesiniň aňrybaş eserler däldigi hem belli. Mydama öwlüp ýörseň, soňabaka tankydy iňňän ýokuş görjeginiň düşnükli. Men poeziá sowetiniň maslahatynda B.Kerbabaýewe salgylanyp, K.Gurbannepesowyň «Taýmaz baba» poemasy barada kiçijik tankydy bellik etdim. Şondan köp wagt geçmäňkä «Käbir takyklamalar» atly makala peýda boldy. Onda «Taýmaz babanyň» awtory öz poemasy barada aýdylan öwgüli sözleri getirip, özünü aklamaga synanyşýar. Bu tankydy ýokuş görmegiň, ondan goranjak bolmagyň alamaty dälmi näme?! Dogry, nädogry pikiri ýalana çykarmak başga gep. Emma hakykaty ýaşyryp bolmaýar. Geljekde hiç bir eseriň, hiç bir ýazyjynyň tankytdan daşarda galmazlygyny gazanmaly. Bu diňe üstünlik getirer.

► Baýram JÜTDIÝEW:

– Ynha, indi on-on baş ýylyň içidir biz edebi tankydyň ýagdaýynyň ýaramazlygyndan zeýrenýärис. Yöne ähli günä tankytçylaryň üstüne syrykdyrylsa, megerem, adyl bolmazdy. Biz ýazyjylar hem-de şahyrlar günäniň bir bölegini, belki has agramly bölegini öz üstümize almalydyrys. Dogrusy, biz tankytçylary aýamadyk, kömege mätäç pursatlarynda goldamadyk. Tersine, öz abraýymyz, çinimiz-derejämiz bilen käte ýekelikde, käte ýygyn çekip, üstlerine hüjüm etdik. Mysal üçin,

A.Nurmämmedow Magtymgulynyň obrazyny döretmäge edilen synanyşyklar hakynda düýpli makala ýazdy. Şeýle çynlakaý makala ýazany üçin goldama derek, G.Kulyýew ýaş tankytçyny her hili ýollar bilen utandyrmaga synanyşdy.

N.Hojageldiyewiň dokladynدا ýerlikli bellenilişi ýaly, «Edebiýat we Sungat» hepdeliginde soňky on ýylyň ýaş poeziýasynyň ýagdaýyna bagışlanan çekişme guraldy. Çekişme poeziýa sowetiniň giňişleýin maslahatynда jemlenildi. Göräymäge, şeýle tutumly gürrüñçiligi gurany üçin redaksiýanyň kollektiwine hoşallyk bildiräýmeli ýaly. Ýok, ýene şol öñki nägilelik, hyşy-wyşy, teýeneli gürrüňler.

Her kim her näme diýse-de, bizde edebi tankydam, edebiýaty öwreniş ylmam bar. Emma, edebiýatymzda Soýuz derejesinde işleýän ýekeje-de tankytçynyň bolmazlygy, birhili çetiňe degýär. Edebi tankydymza analiz çuňlugu, pikir giňligi, öz sözüň yzynda durmak, ony dik durup goramak medeniýeti ýetmeýän bolsa gerek. Edebi tankydyň bir topar ýyllap gadymy köşk şahyrlarynyň rolunu oýnap gelendigi bu gün hiç kime gizlin däl.

Tankytçylara, göwnüme bolmasa, juda ýowuz daraldy öýdýän. Tankytçy diýen millet gaty çydamlydyr welin, olar «jeň» meýdanyndan, ýeñilen polk ýaly, baýdaklaryny taşlap gaçmaga mejbur boldular. Hatda garadan gaýtmaz Abdylla Myradowam ömrüniň soňky ýyllaryny proza bagışlady ahyry!

Dokladda türkmen sowet poeziýasynyň şu günü ýagdaýy hakynda degerli pikirler aýdyldy. Türkmen sowet poeziýasynyň arkasynda beýik Magtymguly hem-de Gündogaryň uly mekdebi, Puşkininiň, Lermontowyň, Nekrasowyň, Ýeseniniň, Twardowskiniň genisi, dünýä edebiýatynyň Geýnesi, Baýrony, Lorkasy bar. Resul Gamzatowdan başlap Loik Şerala çenli ululy-kiçili şahyrlaryň hemmesi bu gün biziň mekdebimiz! Şeýle bolansoň, ondan diňe Soýuz ölçegi bilen talap etmek gerek. G.Seýitliýew bilen K.Gurbannepesowyň, B.Hudaýnazarow bilen R.Seýidowyň, A.Agabaýew bilen G.Ezizowyň poeziýasy hut şol derejedäki poeziýadır. Bizde ýene-de birtopar zehinli şahyrlar we talantly şygyrlar bar. Olar Moskwada, beýleki doganlyk respublikalarda, daşary ýurtlarda çap edilýär. Bu begençli

ýagdaý! Ýöne biziň poeziýamyzda düýpli kemçiliklerem bar. Harsallyk, tema ownuklygy, birek-biregi gaýtalamak halys ýadadýar. Setir sany, kitap sany – zehiniň ölçeg birligine öwrülip gitdi.

Beýik Oktýabr Sosialistik rewolýusiýasynyň 70 ýyllygyny bellemäge taýýarlanyp ýörüs. Emma türkmen goşgusy henize-bu güne çenli eli-aýagy bilen sözme-söz terjimä mäkäm kökerilgi! Ýagdaý şeýle bolansoň, dünýä inen gününde abraý gazanyp bilmedik şygyrlaryň birentegi terjimedede utuş gazanyp bilyär. Onsoň giden düşnüsizlik döreýär.

Originalynyň dilini bilmän, çepeç esere baha bermek halys ýoň bolup barýär. Meniň Puşkininň goşgularyny okap başlanyma azyndan kyrk ýyl dagy bolandyr. Onuň birentek goşgularyny terjime-de etdim. Emma Puşkininň goşgularynyň gürrüni edilende, ili diňlänimi gowy görýän. Çünkü, şygyr bir halkyň ruhudyr, onuň ýüreginiň iň eziz, iň ince syrydyr. Ady ýadymda ýok, rus ýazyjylarynyň biri şeýle diýipdir:

«Hala uly bolsun, hala kiçi, parhy ýok ~ her bir halkyň beýik poeziýasy bardyr. Ýöne rus prozasy ýaly beýik proza welin gaty azdýr».

Şundan gowy aýtmak mümkün däl.

SSSR Ýazyjylar soýuzynyň ýanynda türkmen edebiýaty boýunça sowet bar. Sowetiň členleri bize belli bir derejede kömek berýärler, munuň üçin biz olara gaty minnetdar. Ýöne edebiýat meseleleriniň ara alnyp maslahatlaşylyşynda birtaraplylyk hemde juda ýüzleýlik bar. Ol, adatça, Aşgabatda kiçiräk ýygnak geçiräge syrykdyrylýar. Üýşülýär, iki-üç sany mysally hasap etmeseň, haýsy şäherde etseň edip durmaly umumy gürrüň bolýar. Ýerli awtorlardan birkisi çykyş edýär. Wessalam. Soňra öz aramyzdaky ýeser pyýadalar myhmanlary alyp gaçýarlar-da, hiç kime görkezmän geçäýýärler. Bize bolsa özara pikir alyşmalar, gürrüñciliğin yzyndan döredijilik dostlugyna geçmeli gerek. Şeýle dostlugyň öňden gelyän oňat däplerini dowam etdirmeli.

Dost – dostuň aýnasy. Aýnalar bolsa şahyr aýtmyşlaýyn:

«Seniň ýüzüňe seredip ýalan sözländen, döwlenini gowy gorermişin».

Ajaýyp pikir!

► Nazar GULLAÝEW:

– Biziň edebi prosesimiziň hem şol barada söhbet açýan edebi tankydymyzyň teýiniň durmuşy, taryhy taýdan doğrucyl, ylmy taýdan esasly bolmagy üçin biziň ýazyjy-şahyrlarymyzyň-da, tankytçylarymyzyň-da halkymyzyň, edebiýatymyzyň, folklorymyzyň hem sungatymyzyň taryhyny bilmekleri zerur.

Ýe.E.Bertels XVIII asyrdan ozal türkmenlerde edebiýatyň bolandygyny inkär edenlere jogap hökmünde mundan kyrk ýyl gowrak öň şeýle ýazypdyr:

«Türkmen halkynyň çeper söze bolan söygüsü hemmä bellidir... Bu halk, haçan-da bolsa bir wagt poeziýasız oñupdyr diýip, diňe şu halkyň ganym duşmany pikir edip biler».

Bu ýerde alym, elbetde, Magtymgulydan aňyrky 7-8 yüz ýyly göz öňünde tutupdyr. Hakykatda bolsa, ondan has gadym zamanlarda türkmen halkynyň belli bir derejede ösen medeni durmuşynyň bolandygyny dürlü häsiýetdäki taryhy çeşmeler tassyklaýarlar. Emma bu ugurdan edilen işler halkymyzyň entek özünüň giňden hem çuňdan öwrenilmegine garaşýan iki ýarym ýyllyk edebiýat taryhyny göz öňüne getireniňde, deňziň damjalary ýalydyr. Şeýle bolsa-da, edebi tankydymyz entek şolar barada hem öz aýdaýmaly sözünü doly aýdyp ýetişenok. Mysal üçin, çärýek asyryň dowamynda bular barada A.Meredowyň üç, T.Nepesowyň iki, Emir Najybyň, D.Nuralyýewiň, A.Atdayýewiň, G.Gurbanowyň hersiniň bir, biziň hem dört sany resenziýamyz çap edildi. Görüşümüz ýaly hiç bir jähteden-de kanagatlanarly däl. Emma etjek alajyň ýok. Munuň beýle bolmagynyň sebäbi näme?! Birinjiden, bu döwürden material tapmak kyn. Ikinjiden, şularyň baryna hötde geläyeňde-de käte berekella derek, garamata galynýan halatlary az bolmaýar.

Üstesine-de TDU-nyň türkmen filologiyasy fakultetinde, W.I.Lenin adyndaky türkmen döwlet pedagogik institutynda «Gadymy hem orta asyrlar türkmen edebiýaty» kursunyň öwrenilýändigine garamazdan, TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynda gadymy döwürler-ä däl, orta asyrlar hem indi enceme wagt bäri hiç kim tarapyndan düýpli öwrenilenok.

Ýagdaý şeýle bolandoň, edebiýatymyzyň gadymy hem orta asyrlar döwri düýbünden öwrenilenok diýlen ýaly. Ol döwürleri işläp biläýjek kadrlar bolsa örän az. Bolanlary-da sowaşygrak işlerde işledilýär.

Garaz, täzeden gurmak döwrüniň talabyna görä, kadrlary ýerli-ýerinde goýmaly hem olardan örän rejeli peýdalanmaly. Ahyr netijede bolsa gadymy, orta, XVIII hem XIX asyrlar edebiýatymyzyň häzirki zaman talaplaryna laýyk öwrenilmegini gazanmagymyz gerek.

► Narbaý HUDAÝBERGENOW,
professor (Daşkent):

– Men türkmenleriň arasynda doguldym, türkmen çagajyklary bilen mekdebe gatnadym. Men häzir hem özümi azda-kände türkmen hasaplaýaryn. Şol sebäpli-de türkmen ýazyjylary şatlansa, men hem şatlanýaryn, olar gynansa meniňem ýüregim gyýylýar. Türkmen ýazyjylarynyň işi, döredijiliği bilen ýürekden gyzyklanýaryn. Onsoň, men bu gün bu ýerde çykyş eden ýoldaşlaryň dürlü pikirleri orta atmagyndan unaýaryn. Sebäbi, biz türkmen tankydynyň bu günüki ýagdaýyndan köpcülik bolup baş alyp çykmak üçin ýygndayk.

Edebiyat hem tankyt bir bitewi zatdyr. Meniň aňlyşyma görä, türkmen edebiýatynda hem, tankydynda hem nähilidir öñe gidişlikler bar. Häzir bütin ýurdumyzda täzece işlemeklige geçilýär, rewolyusion özgerişler durmuşa geçirilýär. Eýsem, bu zatlar türkmen edebiýatynda nähili? Men, elbetde, merkezi neşirlerde çykýan kitaplary yzygiderli okaýaryn. Şolardan Tırkış Jumageldiýewiň, Atajan Taganyň proza eserleri, Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary ünsümi çekýär. Elbetde, bu awtorlar heniz edebiýatda uly bir çeperçilik açыş etmedik hem bolsalar, olar dogry ýol bilen baryarlar.

Eýsem, türkmen edebi tankydynda hem öñe gidişlikler bar. Yöne tankytda heniz köki bilen aýryp zyñmaly zatlar hem bar. Şolaryň biri hem prowinsializmdir. Meniň prowinsializm diýýänim diňe bir ýurduň çet künjeklerinde däl, eýsem Moskwada hem, merkezi metbugatyň sahypalarynda hem bolup biler.

Estetiki körlük, sadalyk, galypdan çykyp bilmeylik şol prowonsializm diýyänimize barýar. Şu diýyänlerime bolsa men türkmen tankytçylaryny makalalarynda duş gelýärin. Beýle ýagdaý tankytçylaryň ýetilen we ýetilmedik derejelere talapkärçilik bilen baha beren wagtlarynda ýüze çykýar. Sebäbi şol talapkärçilik degerli deliller bilen subut edilmeýär. Ol deliller bolsa çeper döredijiliğiň kanunlaryndan ybaratdyr. Men şu ýerde Ulýaşowyň aýdyşy ýaly, türkmen tankytçylarynyň käte şu günü günde laýyk diýip, asla nälaýyk zady aýdyp goýberýändigi baradaky pikiri bilen ylalaşamok.

Ine, şu gün türkmen poeziýasy barada bolan jedeliň gürrüñini köp etdiler. Köpler Durdymuhammet Nuralyýewiň makalasynda şu günüň täzece işlemek, täzece çemeleşmek pikiriniň bardygyny aýtdylar, ony goldadylar. Men welin D.Nuralyýewiň aýdýanlary bilen ylalaşamok.

Ol öz pikirini subut etmän, ýerliksiz tankyt edýär. Munuň özi Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary barada hem şeýle. Tankytta, onda-da poeziýanyň tankydyna gezek geleninde tankytçy gaty duýgur bolmalydyr. Goşgularyň diňe bir gönüml manysyny däl-de, eýsem setirleriň aňyrsynda ýatan manysyny-da duýmagy, akyl ýetirmegi başarmalydyr. Awtor ýöne bir tankytlanan, eýsem goşgyny çeper analiz etmelidir. Hatda poeziýanyň jedeli bilen bagly çap edilen materiallarda liriki gahryman bilen awtoryň garyşdyrylýan, şahyrlaryň şahsyýetinw degilýän ýerleri-de bar. Munuň özi asla ýol berilmesiz ýagdaýdyr. Onsoňam goşga «syýasy taýdan yrga» diýmek üçin, öňünden berk oýlanmak gerek. Özüm-ä D.Nuralyýewiň makalasynda N.Rejebowyň goşgularyndan mysal getirip, yrga diýyäni bilen ylalaşamok. Tankyt gaty obýektiw, medeniýetli, sowatly bolmalydyr. Diňe şeýle tankyt edebiýatyň ösüşine itergi berip biler.

Muhammetguly Amansähedowyň Nury Baýramowyň kitabyna ýazan synynda hem nädogry netijeler çykarylýan ýerleri bar.

Ýa ynha, şu günü dokladda Tırkiş Jumageldiyewiň «Mähekdaş» romany barada bir topar zatlar aýdylýar. Dogrusy, özüm-ä bu romany okamok. Ýone dokladçynyň aýtmagyna görä, romanyň baş gahrymany Aýgözel eseriň başynda bir topar uly-uly işleri

etmegi maksat tutunýar. Uly hyruç, uly hyjuw bilen şahere gidýär. Emma ol Baýnazara duşan gününden onuň ähli uly maksatlary, arzuwlary biderek bolýar-da, ol diñe öz şahsy durmuşy bilen meşgul bolýar. Özi-de bu ýagdaý romanyň ahyryna çenli dowam edýär. Dokladçy eseriň esasy gahrymanynyň şeýle görkezilmeginde ýazyjyny ýazgarýar. Men bu meselede dokladçy bilen ylalaşamok. Eýsem Lew Tolstoýyň Anna Kareninasy nähili?! Eseriň bütin dowamynda Anna we Woronskiý şahsy durmuş meselelerini çözýärler. Eýsem şahsy durmuş meseleleriniň jeminden jemgyýetçilik pikiri gelip çykmaýarmy näme?! Ýoldaşlar, esere baha berleninde birtaraplaýyn netije çykarmış, oňat oýlanyp, awtoryň aýtjak bolýan zadyna göz yetirmegi başarmak gerek. Diñe şeýle tankyt ýazyjyny oýlandyryp biler, oña eserini has çeperleşdirmäge, kämilleşdirmäge ýardam edip biler.

► Şadurdy ÇARYGULYYEW:

– Men «Edebiyat we Sungat» gazetiniň tankyt bölümünde işlän döwürlerimde biziň intellektual derejämiziň heniz juda pesdigine göz ýetirdim. Tankydyň gysylmagy, tankyt üçin yzarlamak ýaly nogsanlyklaryň özi hem şol peslikden gözbaş alyp gaýdýar. Soňky ýyllarda tankytçylaryň hatary seýrekledi. Edebiýatyň şu günki durgunlygy hem hut şu zatlar bilen baglydyr.

Tankyt goldawa mätäç. Sebäbi soňky ýyllarda harsal eserlerini, harsal kitaplaryny uly bir edebi gymmatlyk, täzer bir açыş hökmünde arşa göterip baýlyk edinenler-de, uly-uly atlar alanlar-da boldy. Ýagdaý hazır hem gaty üýtgeýär. Indi çig-çarsylyk sähelçe tankytłansa, onuň eýeleri baýraklaryny, atlaryny öñe tutup: «Tankyt eýle bolmaly däl, beýle bolmaly» diýip görkezme berip başlaýarlar.

Elbetde, bu uly maslahatyň esasan «Edebiyat we Sungatyň» sahypalarynda çap edilen makalalaryň töwereginde barýandygy bizi begendirýär. İş edilýän ýerde gowy taraplar bilen birlikde bärden gaýtmalaryň-da bolmagy mümkün. Yöne beýle zatlar üçin haýbat atmak, ýanamalar asla nädogrudyr.

Partiýamzyň kararlaryndan ugur alyp, tankydy birneme janlandyrdyk, jedelli makalalar çap etdik. Emma tankyt üçin ýazyjylar makalanyň awtoryna ýa-da redaksiýanyň özüne haýbat atýarlar. Meselem, ýazyjy Gylyç Kulyýew gazetde çap edilen «Magtymgulynyň edebi obrazyna käbir bellikler» diýen makala üçin onuň awtoryna «taýaýmagyň ähtimal» diýip haýbat atýar. Hatda birentek ýazyjylar tankytçylary medeniýetsizlikde, sypaýyçylyksyzlykda aýyplaýarlar. Emma olaryň özleri welin sähel tankylansalar, derrew ýokary organlara arz edip başlaýarlar. Biz uly adamlar ahbeti. Eýsem, özara maslahatlaşyp, ýa-da edebi çekişmeler arkaly düşünişip bolýar ahbeti. Onuň üçin işli adamlary işden goýup ýörmek nämä gerek?!

Şu ýerde respublikamyzyň beýleki gazetleriniň çeper edebiýatyň tankydyna üns bermeýändiklerini hem aýdasym gelýär.

Tankytçylary goldamak gerek. «Tankytlap adam göwnüne degmek nämä gerek?» diýip tankytçynyň badyny almaly däl. Tankydyň adalatly, subutly bolmagyny talap etmek başga gep.

Edebi çekişmeler hem olara okyjylaryň ýazan seslenmelerime ýazyjylaryň birnäçesi nädogry düşünýär. Hamana diýersiň, ol seslenmeleri okyjylaryň özleri ýazmaýarmış-da, olary redaksiýanyň işgärleri birini abraýdan düşürmek üçin, bilkastlaýyn taýýarlaýarmış.

Beýle betgümanlyk, elbetde, biziň umumy işimize zyýan berýär. Şeýle negatiw ýagdaýlary biz diňe öñküden-de prinsipial, yüz görmezek hem adyl tankyt arkaly ýok edip bileris, edebiýatyň hakyky söweşjeňligini, sagdynlygyny gazanyp bileris. Edebi tankyt